

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
INTERNATIONAL RELATIONSHIPS

МРНТИ 06.71.57

Н.Е.Дабылтаева, экономика ғылымының кандидаты, доцент
эл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы қ., Қазақстан

Б.З. Бюжеева, тарих ғылымының кандидаты, доцент
эл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы қ., Қазақстан

У.А.Токбергенова, аға оқытушы, Алматы Технологиялық Университеті
Алматы қ., Қазақстан

ТУРИСТІК БИЗНЕСТІ ДАМУДА ІСКЕРЛІК ТУРИЗМНІҢ ӘСЕРІ

Түйіндеме : Әлемдік нарықта қазіргі кезде туризмге үлкен мән беріліп отыр, соның ішінде ең табысты туризм түрі - іскерлік туризмді дамыту. Себебі, көптеген мемлекеттермен экономикалық тығыз қарым-қатынасты дамытуда оның алатын орны ерекше болып отыр. Сондықтан, жыл сайын елімізге іскерлік мақсаттағы сапармен келушілердің саны көбеюде. Кейінгі жылдары халықаралық туризмде маңызды рөлді іскерлік туризм алады, өйткені сапарлардың үлкен бөлігі іскерлік мақсатта жасалады.

Кілт сөздер: туризм, бизнес-туризм, іскерлік туризм, туристік нарық, туристік пакеттер, интенсив-туризм, турлар

Н.Е.Дабылтаева, кандидат экономических наук, доцент
Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби
г. Алматы, Казахстан

Б.З.Бюжеева, кандидат исторических наук, доцент
Казахский Национальный Университет им. аль-Фараби
г. Алматы, Казахстан

У.А.Токбергенова, старший преподаватель,
Алматинский Технологический Университет
г. Алматы, Казахстан

Влияние делового туризма на развития туристского бизнеса

Резюме : Современное развитие общества и экономики любого государства сопровождается активным подъемом в сфере делового туризма, поскольку деловой туризм считается наиболее развивающейся отраслью мирового хозяйства. Интенсификация деловых, культурных и научных связей сделала деловой туризм ведущим в мире. Определенные перспективы в этом сегменте бизнес-туризма имеет и Казахстан. Стремительное развитие национальной экономики, ее интеграция в мировой рынок просто немыслимы без делового туризма. Притом нужно, чтобы он также развивался во всех направлениях. Это несет ряд позитивов, при этом деловые, культурные, научные связи становятся особенно тесными, и интенсивность их возрастает. Это имеет большое значение как в региональном, так и мировом масштабе.

Ключевые слова: туризм, бизнес-туризм, деловой туризм, туристский рынок, туристские пакеты, интенсивный туризм, туры;

N.E.Dabylyayeva, candidate of economic Sciences,
Kazakh National University.al-Farabi
Almaty , Kazakhstan

Byuzheyeva B., candidate of of Historical Sciences,
Kazakh National University.al-Farabi
Almaty , Kazakhstan

U. A. Tokbergenova, senior lecturer
Almaty Technological University
Almaty , Kazakhstan

Fect of business tourism for development of tourism

The economy and tourism are directly connected with each other. The main objective to form modern marketing strategy according to the international standards. Innovative development of the sphere of tourism - very long process, present also innovative services in the field of normative legal acts of the natural and legal entities regulated by the governments of states and the enterprises in the industry of tourism and travel. Kazakhstan's and foreign citizens in various tourist services give a wide range of opportunities for satisfaction needs of a modern highly effective and competitive tourist complex for economic development of branch and creation of legal mechanisms of ensuring quality of production and development of tourism as one of the most important questions.

Кіріспе. Экономика мен туризм бір-бірімен тікелей байланысты. Қазақстан Республикасының туризм саласы экономиканың айрықша саласы болып саналады. Оның негізгі мақсаты - халықаралық стандарттарға сәйкес заманауи маркетингтік стратегияны қалыптастыру болып саналады. Туризм саласының инновациялық дамуы қиын үрдіс , оған туристік және инновациялық қызмет саласының нормативтік –құқықтық актілермен реттелетін жеке және заңды тұлғалар, мемелкеттік басқару органдары, сондақ-ак турфирмалар мен туристік индустрия кәсіпорындары қатысады.

Халықаралық туризмнің экономика, мәдениет және әлеуметтік сала үшін маңыздылығын асыра бағалау мүмкін емес. Онымен тікелей немесе жанама шамамен 30 сала байланысты, оның үлесіне әлемдік экспорттың 8 %, әлемдік қызметтер нарығының 31 %, 100 млн. жұмыс орындары (әлемдегі әрбір оныншы жұмыс) келеді. Жыл сайын халықаралық шекара асатындар саны шамамен 35 млн. адам. Туристік қызметтен түсетін кіріс мөлшері жылына бір триллион долларды құрайды.

2019 жылғы туризмнен келген кіріс 1,3 трл.долл. құраған. Айта кету керек, 1998 жылдан бері бірінші орынға шыққан әлемдік қызметтер экспорты-туризм әлі күнге дейін өз орнын сақтауда [1].

2019 жылы шекара асатын туристер легі 940 млн. адамды құраған. 2018 жылғы туристік нарықтың әлемдік көлемі 40 триллион долларға (әлемдік ЖҰӨ 2,5%) жеткен [2]. Экономиканың тежеле қайта қалпына келуі және жаңа қаржы-бюджеттік мәселелердің туындауы туристік нарыққа үдемелі тұрақсыздық әкелді. Дегенмен, соңғы айлардағы тенденциялар халықаралық туризм 2019 жылы өзінің өсуін, баяу болса да, жалғастырғанына куә боламыз. Осылайша, көптеген елдерге экспорттық мүмкіндіктер мен жұмыс орнымен қамтамасыз етуге жағдай жасады.

Ал, Қазақстандағы жағдай қандай? Іскерлік туризм нарығы Орталық Азияда да өседі ме? Ең алдымен, іскерлік туризм жайлы нақты, ресми деректер жоқ екенін айта кеткен жөн. Елдегі туристтер жалпы саны бойынша деректер бар. Қазақстандық индустрия дамыту

институтының (КИДИ) мәліметтері бойынша, 2019 жылдың I ширегінде 4100 адамға қызмет көрсетілген.

КИДИ деректері бойынша, келушілер туризміңде Қазақстанда өсу тенденциясы бар және 2019 жылы 1322,5 мың адамды құраған. Шетелге баратын қазақстандық азаматтар санының өсу тенденциясы сақталып, 2017 жылмен салыстырғанда 12,2 % өсіп, 2105,3 мың сапарды құраған. Бұрынғыдай, сапарға аттанудың басты мақсаты - демалыс уақытындағы сапарлар. Қазақстан Республикасы Статистика Агенттігінің мәліметтері бойынша, 2019 жылы Қазақстандағы туристік қызметтердің жалпы көлемі 65,8 млрд.теңгені (\$430 млн) құраған. Орта есеппен іскерлік туризм нарығы, сарапшылар айтуынша, туристік қызмет нарығының 60-тан 80% құрайтынын есепке алсақ, онда оның көлемі \$250-350 млн. тең деп болжауға болады, ал ол дамыған және дамушы елдермен салыстырғанда әлдеқайда төмен.

Отандық туризмнің келесі сипаты - сыртқы және ішкі туризмнің арасындағы қарама - қайшылық. Сонымен бірге, шетелдіктердің келуші іскерлік сапарлары туристік сапарлардан басым. Нақты статистика жоқ, бірақ алдын ала бағалау бойынша арақатынасы 9:1 құрайды. Соңғы он жылда бизнес саяхаттарға әлемдік сауданың үштен бірі, ғаламдық корпоративтік өндіруді он есе жақсарту және дүние жүзі бойынша миллиондаған жұмыс орындарын жасау тиесілі.

Соған байланысты, WTTC атынан Оксфорд университеті экономистерінің жүргізген арнайы зерттеуі (2011 ж. мамырында басталған), келесідей нәтиже көрсетті:

- 2015 жылдан бастап, іскери сапарлардың өсуі 40 миллионнан аса жұмыс орнының жасалуына әсер етті. Бұл ғаламдық жұмыспен қамтылудың 20 % өсуін құрайды.

- Егер іскери сапарлар екі жыл қатарынан 25 %-ға қысқартатын болса, онда әлемдік ЖІӨ 5 %-ға төмен болып, нәтижесінде жұмыс орындары 30 миллионға азайып, ғаламдық жұмыспен қамтылудың орта шығыны 1% құрайды.

- Іскерлік сапарлар корпоративтік өнімділікті арттырып, инвестициядан 10:1 қатынасында қайтарым алады.

- Іскерлік туризм халықаралық сауданың ажырамас бөлігі болып табылады және есеп бойынша, соңғы он жылда әлемдік сауданың үштен бірін құрауы, халықаралық іскерлік сапарлармен байланысты [3].

ДСҰ сарапшыларының есебі бойынша, іскерлік туризм үлесі дүние жүзінде 20 % құрайды. Іскерлік туризм әлемдегі экономикалық нәтижелі туризм түрі болып табылады. Осылайша, авиакомпаниялардың 50 % кірісі, шамамен қонақүйлердің 60 % кірісі және авто жалға беру компанияларының 70 % астам кірісін осы туристтер категориясы арқылы келеді. Бұл сектордың тағы бір ерекшелігі - 3-4 жұмыс күні мен 1-3 күн ынталандыру демалыстарын құрайтын біріккен бағдарламаларға сұраныстың артуы [4].

Зерттеудің әдістері

Бизнес-туристер - қонақүйлер мен турфирмалар үшін тиімді тұтынушылар. Дүние жүзіндегі 55-60 % қонақүй бөлмелеріне бизнесмендер мен фирма менеджерлері бронь жасайды. Әр түрлі іскери кездесулер, конгресс, симпозиумдарделегаттарының тәуліктік шығындары \$345 асады, ал кәдімгі турист күніне шамамен орташа \$100-200 қаржы жұмсайды [4].

2018 жылы халықаралық туристтердің жартысына жуығы (51 % немесе 480 миллион келуші) бос уақытта күнін қалпына келтіру, мерекелерді атап өту мақсатымен демалған. Шамамен халықаралық туристтердің 15 % бизнес мәселелері және кәсіби мақсатта саяхаттаған. Сапарлардың 27 % достар мен туыстарға бару үшін, діни себептер мен қажылыққа бару, денсаулық, емделу, т.б. себептермен болған. Қалған 7 % сапар мақсаты көрсетілмеген [6].

Талдау көрсеткендей, соңғы жылдары дүние жүзінде корпоративті және интенсив турлардың қызметіне деген сұраныс артуда. Компания басшылары өз жұмыскерлері мен

серіктестерін оқытудың, ынталандыру мен мадақтаудың әр түрлі түрлерін кеңінен қолданады. Дағдарыспен жағдай күрт өзгерді. Бір жағынан, компания өз бюджеттерін ешпен қараса, басқа жағынан, ірі компаниялар шетелге іскери сапарларын тоқтатпайтындығы белгілі болды. Қазіргі кезде іскерлік туризмге деген мұқтаждық айтарлықтай ұлғайды, себебі компанияларға іскери сапарлар келісім-шарттар жасасу, нарықтағы жағдай туралы ой бөлісетін конференция мен конгресстер, жаңа мүмкіндіктер іздеу үшін қажет.

Бизнес-саяхат – халықаралық қызметтер саудасының компоненті, сондықтан тікелей қарым-қатынасты жою мен себеп-салдарлық байланысқа аса мән беру үшін статистика мәліметтері тауарлар саудасына келіп тіреледі. Сонымен қатар айта кететін жайт, күшті корреляция міндетті түрде шынайы себеп-салдарлық байланысты білдірмейді.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау.

Жыл сайын әлемде шамамен 100 млн. бизнес-саяхаттар болады. Бизнес келіп кетулер саны бойынша әлемдік көшбасшы болып Еуропа саналады. Ең көп таралғаны - конференция, конгресс, көрмелерге сапарлар. Статистикалық мәліметтер талдауы көрсеткендей, Еуропадағы іскерлік туризмнің көшбасшы елдеріне Германия, Испания, Франция және Италия, Азияда – Таиланд, Түркия, Сингапур, Индонезия және Қытай, соған қоса АҚШ пен Канада жатады. Еуропа елдерінің қатарында бизнес-туристтерді белсенді қабылдайтын Ұлыбритания, Нидерланды, Швеция, Швейцария және Бельгия. Бельгия мен Францияға әрбір оныншы сапар, ал Ұлыбританияға әрбір үшінші сапар іскерлік мақсатта болады. Ресейде іскерлік туризмді дамыту орталықтарының бірі болып Мәскеу саналады.

Айта кетерлігі, Еуропадағы күшті іскерлік орталықтар Франция мен Италия болып табылады. Француз қалалары Париж, Лион, Канны, Тулузи, итальяндық Милан, Верона, Неапольде арнайы құрылыс және медицина жабдықтары бойынша көрмелер мен конгресстер, электроника саласындағы әр түрлі конференциялар мен форумдар, сонымен қатар әлемдік сәндік киім, тоқыма, эксклюзивті тауарлар, азық-түлік тауарлар көрмелерінің өткізіледі. Жыл сайын мұнда 200-ден астам бизнес-шаралар өтіп, конгрестің 22 орталығы жұмыс істейді, олар әр түрлі бизнес кездесулерге лайықталып жасалынған.

Шамамен 65 мың саяхатшы корпоративті кездесулер, семинарлар мен конференцияға қатысу мақсатымен Мальта архипелагына келеді. Жыл сайын Мальта 1,2 млн. қонақ қабылдайды. Мальталық туризм ассоциациясының (МТА) мәліметтері бойынша, корпоративтік кездесудің қатысушылар саны Мальтада шетелдік конгресс пен конференция делегаттарының санынан асып түседі. Жерорта теңіздік бұл ел қонақжайлық индустриясының барлық еуропалық стандартына жауап береді, сондықтан Германия, Ұлыбритания, Франция, Италия бизнесмендері арасында танымалдыққа ие.

Іскери адамдардың айтарлықтай легі АҚШ, Канада мен Мексикаға барады. Бұл мемлекеттер батыс жартышарындағы туристік нарықтың барлық сегменттерінде көшбасшылық етуде. Американдық құрлықтағы әрбір сегізінше сапар іскерлік мақсатта болады. Латын Америкасы экономикасының дамуымен, іскерділік қатынастардың кеңеюі мен орнығуына байланысты көптеген елдер іскерлік туризм нарығында өз орындарын мықтады, әсіресе Парагвай, Гватемала, Коста-Рика.

Оңтүстік-шығыс Азияда іскерлік сапарлар санының өскенін де көре аламыз: әрбір бесінші сапар іскерлік мақсатта, үштен бірі Сянган (Гонконг), Сингапур және Тайваньға тиесілі.

Соңғы кезде Африкада іскерлік туризмнің өте жоғары даму темпі Республика Конго, Зимбабве және Эфиопияда байқалған. Келушілер бойынша алғашқы орында Египет, Оңтүстік Африка және Марокко. Таяу Шығыста негізгі адамдар легі мұнай өндіруші мемлекеттерге (мысалы, Сауд Арабиясына және т.б.), сонымен қатар Израиль мен Иорданияға барған.

Әйтсе де, Африка мен Таяу Шығыста, аймақтағы саяси жағдайға байланысты іскерлік туризм дамуы біркелкі емес. Соңғы бірнеше жылда Таяу Шығыстағы саяси жағдай

шиеленісті, онымен қоса іскерлік туризмнің де жағдайы өзгерді. Сол себепті, бұл аймақтардағы дамуды болжау қиындау.

Іскерлік туризмнің көп үлесіне іскерлік сапарлар жатады, бірақ маңызды сегмент - интенсив-турларға тиесілі. Luxury Travel журналының мәліметіне сүйенсек, Еуропада отбасымен іскерлік сапарға аттану соңғы 5 жылда 30% өскен. Конгрестер мен көрмелерге әріптестер тобымен аттанып (орташа 5 адамнан 8 адамға дейін), оның ішінде экскурсиондық, әлеуметтік және мәдени бағдарламалар іскерлік кездесу кестесімен және клиенттің бос уақытымен сәйкестендіріліп жасалады. Шамамен халықаралық іскери туристтердің 5-тен 1-і (немесе халықаралық туристердердің жалпы санының 1%-ы) конгрестер мен конференцияға қатысу мақсатымен сапарға аттанады. Интенсив-туризм нарығында саяхаттың басыңқы түрі болып топтық туризм (10 туристтен аса) болып табылады. Оның үлесіне сапарлардың 60 % аса бөлігі тиесілі. Шамамен 30% интенсив-сапарлар шағын топтар - 2-5 адам арқылы жүзеге асырылады. 10%-ы жеке «мадақтау» сапарларға, ол марапатталған адамның өз отбасымен немесе достарымен саяхаттауына тиесілі [6].

Қорытынды

Біздің ойымызша, жақын арада бұл құрылым елеулі өзгермейді. Бұрынғыдай келіссөздер жүргізу, келісімшарттар жасасу мақсатында жеке кәсіби сапарлар басым болады. Сонымен қатар, ұдайы қарқынмен интенсив-турлар мен көрме туризм дами береді.

Жалпылай алғанда, іскерлік туризм құрылымында динамикалық түрде интенсив-туризм мен конгресстік-көрмелік туризм түрлері дамуда.

Өткізілген зерттеу арқылы халықаралық туризм табыс құрылымындағы іскерлік туризм даму тенденциясының өсу үлесі туралы қорытынды жасауға болады. Бұл сол бағыттыәлемдік туристік қызмет нарығында негізгі және қосымша кәсіпкерлік формаларын дамыту үшін қызықтыратын бағыт болады.Басқа жағынан, жаһандану, интеграция, кооперация негізінде әлемдік экономиканы дамыту инновациялық концепциясы Ресейдің халықаралық туристік қозғалыста жақсы алғышарттар жасайды. Бұл дегеніміз, жаңа туристік бағыттардың, елдің макроэкономикалық көрсеткіштерінің өсуіне көмектесетін ішкі туристік нарық дамуына әкеледі.

Жоғарыда айтылғандар бойынша мынадай қорытындыға келуге болады. Іскерлік туризмнің заманауи даму деңгейінде туристік қызмет кешенінің қалыптасуы интенсив-туризм аясында жоғары сұранысқа ие. Интенсив-туризм түгелімен дерлік клиент қалауы бойынша туроператорлармен толықтырылып және өңделген туристік қызмет кешенінің негізінде құрылады.

Сондықтан, кәсіби туризмнің даму ерекшеліктерін зерттеу - халықаралық туризмнің болашағы зор бағыты ретінде ұлттық деңгейде өзекті және қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Россия станет одной из стран-лидеров туризма // [Портал «Вояж»](http://www.travelpost.ru/).
<http://www.travelpost.ru/>
- 2 Надим Зуауи. Генсек UNWTO ждет пятипроцентного роста мировой туриндустрии в 2012 году. - 31.01.2012 АСУАН (Египет). - РИА Новости
www.marketing.spb.ru/mr/travel/business_travel_market.htm
- 3 WTTC (The World Travel & Tourism Council: Всемирный совет по путешествиям и туризму). Special-research: business-travel-research, 2018.
- 4 Портна К. Бизнес отдыхает // Контракты. – 2019. - № 48.—декабрь. - с. 4.
- 5 Un wto tourism highlights, editio- 2011.www.e-unwto.org/doi/pdf/10.../978928441689

- 6 Euromonitor International (независимая компания, специализирующаяся в области международных стратегических исследований потребительских рынков). – [Официальный сайт. www.euromonitor.com](http://www.euromonitor.com)
- 7 Казанцева В. Российский рынок делового туризма - шестой в мире. – М.: РИА.